

Bi jakintsuren aitorrak

Medikuntzan Nobel-Sari eta 1970.ean «La logique du vivant» liburu bikainaren egile, oso aitor mamitsuak egin ditu berriki* François Jacob-ek Biologiari, eta Filosofiari gaur dituen arazo nagusiez. Monod eta Lwoff-ekin Nobel-kide, biologilari apartak ez du aitor hauetan filosofiazko hipotesirik onhartu; nahiz eta filosofiazko hipotesi hoik* zientzi gizonak ere egitea Jacobek berak gisakotzat* hartzen badu ere. Biologilari hutsa mintzo* delarik, ordea gertakariak eta aurkikundeak aipatu behar ditu soilki.

Hots, zer aurkitzen dute gaurko biologilariak?

Puntu batek harritzen omen* du oso Jacob jakintsua: urteetan barrena aldatuago izan ohi dela zientzi azalpenen *izena*, azalpen hoiexen *izana* baino.

XIX. mendeko* kimikariak, esate baterako, bizidunen molekula erraldoiak* nola antola daitezkeen ez zuten ulertzen; eta orduan, indar antolatzaile eta egitura-emale izkutu horri «force vitale» eritzi* zioten: alegia,* «bizi-indar». Gaur Zibernetikaren irakaspenen ondorioz, beste izen batez bataiatu da indar egituratzaile* hori. Hots,* dio Jacobek, «c'est exactement ce qu'on dit aujourd'hui, mais on appelle cela énergie et information»; hau da, gaur adierazten dena zehazki da, izan, «bizi-indar» hitzez adierazten zen hura*; baina orain hari berari «energia» eta «informazio» deritza.

Aitor hau ezin larriago* da, eta anitz* ondorioren ekarke gerta daiteke. Baina gaurko jakintza adar guztietan nabari* den joera berriarekin guztiz berez eta bortxarik gabe ezkon daiteke; eta, ideia-bateratasun honen berri izanda (jadanik* ez badu), ez litzateke Jacob bera gaitzituko.*

Hitz guttitan esateko, bai eta zientziaren alorrean* ere, mami berari urteetan barrena azal desberdinak dagozkie; edo, oraindik ere bestela esateko, «adierazi» berberari (significado, signifié), «adierazle» desberdinak dagozkie (significado, signifiant). «Adierazle» hauek, hiztegi berriak beraz, ez dute problema argitzen, problema izen berri batez izendatzen eta deitzen baizik. Lacan-ek bezala esateko, «ni» hitzak, esate baterako, ez du gure nitasuna argitzen ez biltzen, kanpoaldetik izendatzen baizik.

Jacobek aitortzen duenez, hortaz,* zientziak izen berri bataiatzen du ezezaguna eta gordea; baina egiaren izkutukiak* eta misterioak, izen berrion atzean ere, hor diraute* beren hartan.

Schrödinger fisikaria eta Roman Jacobson hizkuntzalariaren ideiak ontzat hartuz (gaurko biologilariak eskuarki* egin duten bezala, egia esateko), zelulako kromosoma eta liburuak izkribua edo «testoa» guztiz antzekoak iruditzen zaizkie Jacobi.

Zuntz* genetikoaren luzeran «irakur» daitezkeen kimika-radikalak, eta Fortran-programa baten lerroetan «irakur» daitezkeen sinboloak, benetan zaizkie kide heretsiak:* bakanka harturik adizunik ez badute ere, elkar-turik «mezu»* bat dakarte, operabide bat; eta operabide hau gero Zibernetikaren arabera* obratzen da; alegia, azken funts zolan,* «bai» ala «ez» arrapostu* bikunaren* bidez.

Kateko elemento bakar baten aldakuntza edo lardaska,* bai zuntz genetikoan, bai programa elektronikoan, ondorio berbera dakar: programak ez duela, eman behar zukeena ematen; edo, *huts* hori egin delako, beste ondorio bat dakarrela. «Huts» hoietaz baliatuz azaltzen ditu gaur Biologiak mutazioak eta eboluzioa.

Baina azalpen hau argitzaile izanik ere, egundoko* ilunpeak ere dakarzki ondotik. Berrogei orrialde dituen Fortran-programa bat, programa koxkorra da. Zenbat ikur edo sinu dagozkie? Berrogei bat mila gutti gorabehera, eman dezagun. Lanak izaten dira, behar bezala ibil erazteko!

Hots,* Jacobek dioenez, bakteriar xume baten «mezu* genetikoak» *hamar milioi sinu* du. Sinu bakoitza, jakina, kimika-ekai berezi berezia izanik. Aski* da, hortaz, kimika-radikal hoietako bakar bat behar ez den lekuan gertatzea (letrekin bezalaxe), bakteriarenak egin dezan. Kromosomako kate genetikoak *zehatza* behar da izan. Bestela, hutsik edo aldakuntzarik mendreena* gertatuz gero, kitto! Bakteria baten programak hamar milioi sinu du. Beste era batera esateko, hamar bat mila Fortran-orri idatzi beharko lirateke kopiatzeko. Baina, kasu! Gure Fortran-sinu *bakoitza*, *kimika-molekula munstro* bat da kromosoman, ezin zailagoa, ezin korapilotsuagoa.

Gizona, jakina, bakteriar bat baino zailago da: gure «mezu genetiko» horrek, Jacobek dioenez, *hogei mila milioi sinu* du. Nola molda daiteke mentura* eta halabehar hutsez horrelako programa munstrorik? Irakurleak erantzun beza. Pitin bat programatu dutenek bederen* (honetaz segur naiz) errazago onhartuko dute Fatimako miraririk bitxieta, tamaina horretako programa bat berez, mentura hutsez eta lan gaitzik* gabe, zehatz eraiki daitekeela proposatzea baino.

Ez du Jacobek berak guk baino garbikiago ikusten misterio hau: «Ce qu'on ne comprend *absolument pas*, c'est comment peut s'élaborer un objet aussi compliqué». Ez du. «batere» ulertzen, aitor duenez.

Eta gure kezak eta ilunpeak horretan daudelarik, la-guntzaile gerta dakikegu, nik uste, orain dela gutti hil zen Paul Lévy matematikari jakintsuak, bere «Quelques aspects de la pensée d'un mathématicien» liburuan idatzi zuena. Aitor honek, Jainkoaren hipotesia onhartu nahi izan ez zuen zientzi gizon jainkogabe batena izaki,* balio handiagoa du: «Si on admet que le hasard seul a pu produire des mutations et que la sélection naturelle a assuré la survivance des espèces les mieux armées dans la lutte pour la vie, on ne peut échapper à la conclusion que dix milliards d'années n'auraient pas suffi à la création de l'homme. Il faudra bien finir par dire: nous n'imaginons pas que *le hasard seul* ait pu faire tout cela». Hitz guttitara bilduz, mutazioen eragile soila mentura eta halabeharra izan direla ontzat ematen baldin bada, hamar mila milioi urtetako denbora ez da aski, gizona mundura jaio zedin: «azkenean hau aitortu beharko dugu: hori guztia mentura hutsak eginga izatea, ez dugula benetan asmatzen ahal». Paul Lévyk, horrela, ezinbestean, munduaren misterioa aitortzen zuen; eta Kosmoan «helburu»* bat, «xede»* bat, noratasun tankerako* zerbait («une finalité» zioen berak) ba dagoela.

LAMIAK

Ba dirudi, udaberria azkenez bere edertasun osoaz agertzeko asmotan dagoela. Azken jaietan ere Osaba Martin eta Eneko basotik ibili dira, lehen loreak ikusi eta txoriak entzutera.

Txori* Herri aldetik doaz. Enekok, zientzia naturale-tako liburuan ugarai edo igelen* bizitza irakurri dau, eta, maisuak esan dautsonez, sapaburu* batzuk harrapatu nahi lituke erreka batean, ea beroneek igel zelan bihurtzen diren ikusteko.

Erreak, baina, inguruko fabriketako zikinkeriaz, oso lohi doaz; eta ez dirudi, bertan ez sapabururik ez arrai-nik topa daitekeenik. Hobe dabe putzuren batera joatea. Eta ondo joan dira, ba. Seminario atzeko partean ba dagoz putzu batzuk. Bertan igel berde haundi batzuk kanta-ka entzun ditue, hara joatean urpera sartu direnak. Mangutsik,* Enekok lau sapaburu harrapatu ditu.

Ba ziren uretan, sapaburuez gainera, halako animalia berdeska luze batzuk, lehorreko muskerrak* lakoxeak, baina bizkar gainean ganguartxo* bana eukenak, aintzinako dinosaurioen antzera.

— Zertzuk dira horreek, osaba?

— Urandreak* dira.

— Eta ez dabe ezer egiten? Ez dauke pozoirik?

— Ez, ez dabe ezer egiten; eta pozoirik* ez dauke, igelen antzera.

Zientzi gizonak eta jakintsuak, beraz, ez dira gaur argitasunean murgilduta bizi. Ez gaur, eta ez lehenagoko mendeetan* ere. Zozoak, berriz, bai: zozoak seguru eta irmo,* bai gaur bai orain dela hamar mila urte. Zozok katixima* labur bat aski.

Gaur eta beti, argitasunean egon uste dutenak, ilunpeetan bizi baitira.

Baina ez dakite. Eta honexek ematen die, jakintsuek ezagutzen ez duten... irmokeria!

LARRESORO

beza, bei
daitezke, daitekez
dakartzki, dakarz (dakaz)
dakikegu, daitekigu, dakiguke
daude, dagoz
dezagun, daigun
dezan, daian
die, dautse, diote
zaizkio, jakoz
zedin, eiten
zioen, inoan, esaten zuen

— Eta zergatik esaten jake «urandreak», ba?

— Ez dakit. Beharbada, lamien* modura, uretan bizi direlako.

— Osaba, beste ipuin bat! Zertzuk dira lamiak?

— Lamiak edo laminak, euskaldun guztiok ezagutu beharko geunkezan pertsonaje batzuk dira, erreketan eta hibaletan bizi ei* zirenak.

Lamiak, itxuraz, oso neska politak ziren; baina oinak ez eukezan pertsonenak lakoak, ahate* edo igelen gisa-koak* baino, hau da, zapal zapalak. Egunez erreken barruan egoten ziren, baina iluntzean uretatik irten eta basotik ibiltzen ziren. Oso ile* luzea euken, eta beraz orrazten luzaro ibiltzen ziren erreka ondoetan.

Ez ziren gaiztoak. Baina, behin, lamia batek orrazia erreka ondoko belarretan utzi eban, eta, bertan topatu eban andre batek berriro erreka bota ez ebalako, hurrengo gauean lamia etxera joaten jakon, «Maria lñazia, ekarri nire orrazia» deika. Andrea oi-hu hareekin guztiz bildurtu ei zan eta biharamunean orrazia erreka jaurtiki eban, aurkitu eban leku ondoan. Eta harez gero ez eban zarata gehiago entzun.

Lehengo baserritarrek esaten ebenez, soroetan* jateko batzuk jartzen bajakezan, lamiek janari hareek hartu, eta, horren eskerra emateko, soroak goldatu edo jorratu egiten ei zituen.

— Ui, zelako gauza bildurgarriak, osaba! Baina orain ez dago horrelakorik, ez da?

Ez, Eneko, ez. Lamiak, ipuinetako beste lagun guztien antzera, aintzinako euskaldunen ametsetako mundu haretan bizi ziren. Beharbada ez dira hil. Ba leteke erreketan gordeta egotea, hareengan sinesten dabenen zain. Batek jakin, gu ohera goazenean, edo goizean eguzkia agertzen danean, lamiak hemengo zelai lainotsuetatik dantzan eta kantatzen ez ote dabiltzan euren* oin zapal horrekin.

— Begira, osaba, lamia bat hor!

— Non?!

— Ai, osaba, zelako sineskorra zaren! Bai ondo engai-natu zaitudala!

TRAUKO

dabe, dute
dagoz, daude
dauke, dadukate, daukate
dautso, dio
eban, zuen

eben, zuten
euken, zedukaten, zeukaten
eukezan, zeduzkaten, zeuzkaten
geunkez, genituzke
jake, zaie, zaiote
jakezan, zitzaizkien, zitzaizkoten